

سیر تحول انتشارات و چاپ در دانشگاه تهران

امیر رضا نریمانی

معاون موسسه انتشارات دانشگاه تهران

شکل‌گیری انتشارات در بدو تأسیس

با شکل‌گیری نظام آموزشی دانشگاه تهران و لزوم چاپ رساله‌های متعدد، همچنین تأکید برخی مواد قانون تأسیس دانشگاه و مصوبات شورای دانشگاه برای چاپ و نشر رسالات و کتب درسی و دانشگاهی، مسؤولین وقت و اعضای شورای دانشگاه را بر آن داشت تا برنامه‌یزی لازم را جهت تأسیس چاپخانه دانشگاه معمول دارند. بر این اساس در بیست و چهارمین جلسه شورای دانشگاه در ۱۳۱۵/۳/۲۱ به ریاست استاد علی اصغر حکمت وزیر معارف و رئیس دانشگاه تهران، «پیشنهاد دارالانشا (دبیرخانه دانشگاه) مبنی بر چاپ کتب علمی دانشگاه مطرح و مقرر گردید به دانشکده‌ها اطلاع داده شود که در این موضوع اظهار نظر نمایند و مجدداً به شورا بیاید» (صورت جلسات شورای دانشگاه، ۱۳۱۵).

بر اساس تصویب نامه ۳۶۵۶ مورخ ۱۳۱۵/۳/۳۱ هیئت دولت به وزارت معارف و اوقاف اجازه داده است که سالیانه از محل عواید مجهول المصروف و عواید تعلیماتی مبلغ ۳۰۰ هزار ریال به دانشگاه تهران هدیه نماید که به ترتیبی که مقتضی بداند به خریداری مطبعه (چاپخانه) اقدام نماید و مطبعه مزبور از جمله اموال دانشگاه باشد (مقررات دانشگاه، ۱۳۱۶).

خرید سهام شرکت سهامی چاپ

در جلسه بیست و نهم شورای دانشگاه با توجه به اینکه مبلغ ۲۴ هزار تومان جهت خرید چاپخانه تهیه شده بود، ولی پیشنهاد خرید سهام از شرکت سهامی چاپ مطرح گردید و در جلسه سی و دوم شورا در بهمن ۱۳۱۵ قرارداد خرید

ششصد سهم از شرکت سهامی چاپ جهت دانشگاه تصویب شد (صورت جلسات شورای دانشگاه، ۱۳۱۵) و مقرر گردید که مطبوعات دانشگاهی با استفاده از امکانات شرکت سهامی چاپ منتشر شود، دبیرخانه دانشگاه مسئولیت اجرای این مصوبه را به عهده گرفت و به همین دلیل هم در شناسنامه آثار چاپ شده این دوره در کنار نام ناشر، یعنی شرکت سهامی چاپ عبارت «نشر از طرف اداره آموزش عالی و دبیرخانه دانشگاه» نیز افزوده شد (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۱۸-۱۳۱۷).

بر اساس ماده ۱۶ قانون تأسیس دانشگاه و مواد ۶ و ۷ آیین نامه اجرایی آن، نویسندگان رساله پس از طبع رساله، صد نسخه از آن را جهت کتابخانه‌ها و سایر مؤسسات علمی به دارالانشا (دبیرخانه) دانشگاه تسلیم می‌نمایند (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۱۸). علاوه بر رساله‌ها و تألیفات استادان، سالنامه‌های متعددی متضمن کلیه اطلاعات مربوط به دانشگاه در دبیرخانه دانشگاه تهیه و تنظیم شده است و در بدو کار این سالنامه‌ها نیز مانند سایر رساله‌ها و تألیفات نه در دانشگاه، بلکه توسط ناشران غیردانشگاهی به طبع و نشر می‌رسیده است (بهرامی، ۱۳۶۶). با وجود پیش‌بینی‌های شورای دانشگاه، مشخص شد که شرکت سهامی چاپ به قرارداد و تعهدات خود پایبند نیست و کارایی لازم را در چاپ نیازهای دانشگاه ندارد. که متعاقب آن تعدادی از دانشکده‌ها ترجیح دادند چاپخانه‌های دیگری را جهت چاپ سالنامه‌ها، کتاب و جزوات خود انتخاب نمایند (راهنمای دانشجویان دانشگاه تهران، ۱۳۲۰).

تأسیس دایره انتشارات

با مرور زمان، افزایش پراکندگی در چاپ و عدم تأمین نیازها، دانشگاه را به سوی ایجاد چاپخانه مستقل سوق داد. در اولین اقدام در سال ۱۳۲۰ دایره انتشارات دانشگاه تشکیل شد و مسئولیت یکسان سازی کلیه امور چاپ را به

عنوان یکی از دواير دبیرخانه دانشگاه بعهده گرفت (راهنمای دانشجویان دانشگاه تهران، ۱۳۲۰).

اداره انتشارات و روابط دانشگاهی بین المللی

این بی‌نظمی‌ها و اعتراضات دانشگاه به شرکت سهامی چاپ ادامه داشت و در جلسات مختلف شورای دانشگاه به این موضوع نیز پرداخته می‌شد و با توجه به اهمیت نشر کتب و جزوات دانشگاهی و توسعه دانشگاه و نیازهای آن همزمان از اواخر سال ۱۳۲۴ در زمان ریاست دانشگاه دکتر علی‌اکبر سیاسی، اداره‌ای به نام اداره انتشارات و روابط دانشگاهی بین‌المللی به عنوان یکی از ادارات تابعه دبیرخانه دانشگاه تهران تأسیس شد که جایگزین دایره انتشارات گردید و ایشان با شرایطی استادان را موظف کرد اثری تحویل چاپخانه بدهند و در قبال آن پول قابل توجهی نیز دریافت نمایند (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۲۶).

دبیرخانه دانشگاه در ابتدای تأسیس دانشگاه عهده دار انجام کلیه امور اداری دانشگاه بود. در واقع دبیرخانه، اداره کلی بود که در رأس آن مدیر کل دبیرخانه دانشگاه قرار داشت. ادارات تابع دبیرخانه عبارت بود از: ۱- اداره کارگزینی ۲- اداره آموزش ۳- اداره حسابداری ۴- اداره انتشارات و روابط فرهنگی ۵- اداره تأسیسات فنی ۶- اداره دفتر کل.

اداره انتشارات و روابط فرهنگی که اصل و اساس مؤسسه انتشارات و چاپ فعلی است. به‌منظور چاپ کتاب‌ها و رساله‌های استادان دانشگاه و ترجمه کتاب‌های علمی و ادبی مورد نیاز دانشگاهیان، اعم از استاد و دانشجو تأسیس گردید (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۲۶).

تا قبل از تشکیل این اداره، هیئت علمی دانشگاه شخصاً نسبت به چاپ کتاب‌های خود، از طریق ناشران غیردانشگاهی به صورت پراکنده اقدام می‌کردند و دانشگاه برای مرکزیت دادن به این امر و جلوگیری از افت کیفیت و نیل به برخی اصول مشخص این اداره را بنیان نهاد و با فاصله کمی انجمن تألیف و

ترجمه نیز تأسیس شد و دکتر پرویز خانلری به عنوان اولین رئیس انتشارات معرفی شد.

وظایف اولیه انتشارات

وظایفی که در بدو تأسیس اداره انتشارات برای آن تعیین شد عبارت بود از:

- ۱- تهیه پرونده‌های علمی استادان و دبیران دانشگاه و نگهداری خلاصه ای از آثار علمی آنها
- ۲- انتشار آیین‌نامه و تصویب‌نامه‌های شورای دانشگاه و قوانین دانشگاه
- ۳- نشر سالنامه دانشگاه و کمک به نشر سالنامه دانشکده‌ها
- ۴- نظارت در انتشار نشریه‌های متضمن تحقیقات علمی و ادبی و آزمایشگاهی استادان دانشگاه و سایر عملیات بنگاه‌های تابع آن
- ۵- کمک به تهیه و انتشار دروس استادان و رفع نیازمندی‌های علمی دانشجویان با چاپ فهرست مفصل مراجع و مآخذ تحقیق و مطالعه
- ۶- ایجاد روابط فرهنگی بین‌المللی و انتشار اخبار و مقالات مربوط به دانشگاه در جراید ایران و خارج
- ۷- مبادله نشریات دانشگاه تهران با دانشگاه‌های خارج و سایر بنگاه‌های علمی
- ۸- تهیه وسایل لازم برای ایراد سخنرانی‌های عمومی استادان در دانشگاه و انتشار متن یا خلاصه آن
- ۹- تهیه نشریه حاوی سوالات امتحانات دانشکده به منظور راهنمایی دانشجویان و استادان
- ۱۰- مطالعه و تلخیص مقالات یا اخباری که در جراید و مجلات داخلی و خارجی درباره دانشگاه تهران درج می‌شد و همچنین تهیه اخبار و مقالاتی که انتشار آنها برای معرفی دانشگاه تهران لازم باشد (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۲۶).

انجمن تالیف و ترجمه

اداره انتشارات و روابط دانشگاهی بین‌المللی برای چاپ کتب و رسالات استادان دانشگاه طبق اساسنامه انجمن تالیف و ترجمه دانشگاه که در ۲۰ دی‌ماه ۱۳۲۳ در شورای دانشگاه به تصویب رسیده بود، عمل می‌کرد (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۲۸).

بر پایه ماده اول اساسنامه انجمن تالیف و ترجمه، برای تالیف و ترجمه کتب درجه اول علمی و ادبی از زبان‌های بیگانه به زبان فارسی و مراقبت و نظارت در چاپ و انتشار آن‌ها در دانشگاه تهران انجمنی به نام انجمن تالیف و ترجمه دانشگاه تأسیس شد. اعضای این انجمن از طرف شورای دانشگاه برای مدت دو سال انتخاب می‌شدند. رئیس اداره کل دبیرخانه دانشگاه نیز عضو دائمی بود و حکم انتصاب اعضا از طرف رئیس دانشگاه صادر می‌شد.

از وظایف این انجمن، مطالعه در موضوعاتی که باید تالیف شود و تهیه فهرستی از کتبی که ممکن است ترجمه شود و بررسی پیشنهادهای تالیف و ترجمه و تصحیح آن‌ها و اظهار نظر نهایی در خصوص طبع کتب بوده است. در تاریخ ۲۶ دی ماه ۱۳۲۴ آیین‌نامه انجمن تالیف و ترجمه دانشگاه به تصویب شورای دانشگاه رسید (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۲۶).

به درستی معلوم نیست که انجمن تالیف و ترجمه تا چه زمانی به کار خود ادامه داد، ولی اسناد موجود نشان می‌دهد که تا سال ۱۳۵۰ کماکان فعالیت داشته (ولی وظایف آن به عهده اداره کل انتشارات بوده است)

انتشار اولین کتاب

«اداره انتشارات و روابط دانشگاهی بین‌المللی» و «انجمن تالیف و ترجمه» با همکاری یکدیگر در سال ۱۳۲۵ کتاب وراثت در موضوع آسیب‌شناسی،

تألیف دکتر عزت‌الله خبیری را به عنوان اولین کتاب انتشارات دانشگاه تهران به چاپ رساندند.

تأسیس رسمی چاپخانه دانشگاه

در اوایل سال ۱۳۲۵ به دنبال مصوبه هیئت وزیران و تلاش دکتر شمس‌الدین امیرعلایی، چاپخانه وزارت کشاورزی به دانشگاه تهران واگذار گردید (صورت جلسات شورای دانشگاه، ۱۳۲۵) و مقرر شد که چاپخانه وزارت کشاورزی که دو باب مغازه در دروازه دولت روبه‌روی خیابان سعدی بود به منظور سهولت در کار و نظارت بر عملکرد آن کلیه تجهیزات و ماشین آلات به زیرزمین دانشکده علوم منتقل گردد. در واقع اولین چاپخانه دانشگاه تهران در زیرزمین دانشکده علوم پس از تهیه و تکمیل امکانات و انتقال تدریجی تجهیزات چاپخانه وزارت کشاورزی به دانشکده علوم، در سال ۱۳۲۷ رسماً کار خود را آغاز کرد.

در ساختار اولیه در نظر گرفته شده، هیئتی مرکب از سه نفر عضو اصلی به عنوان هیئت مدیره زیر نظر رئیس دانشگاه، چاپخانه را اداره می‌کرد. رئیس اداره انتشارات دانشگاه عضو دائمی هیئت مدیره بود و دو نفر دیگر برای مدت سه سال با تصویب شورای دانشگاه انتخاب می‌شدند (علاوه بر هیئت مدیره، چاپخانه دارای مدیر عاملی بود که به پیشنهاد هیئت مدیره و تصویب رئیس دانشگاه انتخاب می‌شد. چاپخانه مطابق اصول بازرگانی اداره می‌شد، ولی از جنبه امور اداری تابع اداره انتشارات و روابط دانشگاهی بود) راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۳۳.

تأسیس کتابخانه مرکزی

در سال ۱۳۲۸ وظیفه عکس‌برداری از اسناد و مدارک علمی و ادبی و تاریخی و کتب خطی قدیم و جمع‌آوری کتب خطی و فهرست نویسی، برطبق آیین‌نامه مربوطه بر عهده اداره انتشارات نهاده شد (راهنمای دانشگاه تهران،

(۱۳۲۸). در واقع فکر تأسیس کتابخانه مرکزی از سال ۱۳۲۸ با اهدای کتب خطی دکتر مشکات پیش آمد و با دستور ریاست دانشگاه اداره انتشارات و روابط دانشگاهی آن کتب را در محل خاصی به نام کتابخانه مرکزی نگهداری کرد. بدین صورت بود که کتابخانه مرکزی بر اثر دور اندیشی و درایت و دانش دوستی دکتر علی اکبر سیاسی پایه گذاری شد. به علت آنکه بعضی از دانشکده های دانشگاه مجموعه کتب و رساله خطی داشت قرار کلی بر آن گذاشته شد که در کتابخانه مرکزی کتاب های خطی و آثار مربوط به ایران جمع آوری شود و از نظر مدیریت جزئی از اداره انتشارات و روابط دانشگاهی باشد (افشار، ۱۳۵۴).

گسترش خدمات اداره

در سال ۱۳۳۳، ریاست اداره انتشارات و روابط دانشگاهی به عهده دکتر ذبیح الله صفا محول شد که تا اواخر سال ۱۳۳۹ تصدی امور این اداره بر عهده ایشان بود، در این دوره وظایف آن میان شش دایره، که عبارت است از: دایره انتشارات، دایره روابط دانشگاهی، دایره تألیفات، دایره تبلیغات، دایره کتابخانه ها و دایره اصلاحات علمی تفکیک شد و تغییراتی در سازمان اداره انتشارات به وجود آمد (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۳۳).

از جمله خدمت دیگری که اداره انتشارات دانشگاه بدان همت گمارد تهیه میکرو فیلم و فتوکپی از نسخ خطی بود که در کتابخانه های کشورهای خارجی یا شهرستان های ایران و نزد مالکان خصوصی وجود داشت. در برآوردن این هدف گرانقدر، شعبه ای جهت تهیه میکروفیلم و چاپ عکس در اداره انتشارات به وجود آمد. دکتر ذبیح الله صفا که پس از دکتر پرویز خانلری سالیانی چند رئیس اداره انتشارات بود، توانست این شعبه را با وسایل عکاسی متناسب زمان تجهیز کند و به تدریج سفارش میکرو فیلم و عکس از نسخ خطی به ممالک مختلف بدهد (افشار، ۱۳۵۴).

در سال ۱۳۳۳ دایره کتابخانه‌ها که یکی از دوایر کل انتشارات و روابط دانشگاهی بوده مسئولیت حفظ و نگهداری انتشارات دانشگاه و توزیع و فروش را نیز بر عهده گرفت (بهرامی، ۱۳۶۶). در همین زمان ماشین آلات چاپ از زیرزمین دانشکده علوم به زیر زمین سازمان مرکزی دانشگاه منتقل گردید.

اداره کل انتشارات و روابط دانشگاهی

از آنجایی که کار اداره انتشارات و روابط دانشگاهی پیوسته رو به ازدیاد رفت و سازمان‌های موجود گنجایش انجام کلیه امور محوله به آن اداره را نداشتند، در تاریخ ۲۰ دی ماه ۱۳۳۴ اداره نامبرده به اداره کل انتشارات و روابط دانشگاهی تبدیل شد (سالنامه دانشگاه تهران سال تحصیلی، ۱۳۳۵-۱۳۳۴). ضمناً عکسبرداری از اسناد و مدارک علمی و ادبی و تاریخی کتب خطی قدیم که قبلاً دایره انتشارات عهده‌دار انجام آن بود، بر عهده دایره فیلم‌تک گذاشته شد.

دایره اهدای انتشارات و دایره دفتر که به تمام نامه‌های رسیده به اداره کل انتشارات و روابط دانشگاهی رسیدگی و با توجه به مقررات و دستورهای صادره نسبت به آن‌ها اقدام می‌کرد. در این اداره کل تشکیل شد. ضمناً در این تاریخ دایره تبلیغات از اداره انتشارات و روابط دانشگاهی جدا شد (سالنامه دانشگاه تهران سال تحصیلی، ۱۳۳۵-۱۳۳۴). از جمله فعالیت‌های دیگر این دوره، جمع آوری کتب خطی، فیش‌برداری کتب و فهرست‌نویسی کتب را می‌توان نام برد.

بعد از ریاست دکتر صفا، دکتر حسن مینوچهر از سال ۱۳۳۹ تا اوایل ۱۳۴۲ ریاست اداره کل انتشارات را بر عهده داشت. در این مدت با تصویب شورای دانشگاه، زمین قطعه ۵ از چهاردانگ دولتی واگذار شده به دانشگاه از سند اصلی پلاک ۳۷۴۰ واقع در خیابان کارگر شمالی، خیابان شانزدهم به انتشارات واگذار و با تصویب بودجه‌ای مناسب کار احداث ساختمان جدید انتشارات و چاپ در سال ۱۳۳۹ آغاز شد و در مدت ۳ سال به پایان رسید. که مقرر شد، تجهیزات و

ماشین آلات چاپ چاپخانه مستقر در زیرزمین سازمان مرکزی به تدریج به ساختمان جدید منتقل و نیازها و تجهیزات لازم نیز تهیه و تکمیل شود.

مرکز تحقیقات کتاب شناسی

دکتر حافظ فرمانفرمایان پس از مینوچهر برای حدود شش ماه از نیمه دوم سال ۱۳۴۲ تا پایان همین سال عهده‌دار مقام ریاست این اداره کل بود (بهرامی، ۱۳۶۶). در این مدت استاد افشار تأسیس مرکز تحقیقات کتاب شناسی را به رئیس دانشگاه تهران پیشنهاد داد که ابتدا اداره کل انتشارات و روابط فرهنگی مسئولیت هدایت آن را عهده‌دار شد، ولی در مدت کوتاهی با دستور ریاست دانشگاه به دلیل اینکه کتابخانه بتواند به طور مستقل کار خود را آغاز کند، قسمت کتابخانه مرکزی و مرکز تحقیقات کتاب شناسی و دایره میکرو فیلم را از اداره انتشارات و روابط دانشگاهی منتزع ساخت و واحد جدیدی به نام کتابخانه مرکزی و اداره کتابخانه‌ها تأسیس کرد و دکتر ذبیح الله صفا نیز به ریاست آن گمارده شد (افشار، ۱۳۵۴).

اداره کل انتشارات و روابط کتابخانه‌ها

در سال ۱۳۴۳ استاد ایرج افشار با ریاست بر اداره کل انتشارات و تحقیق و مطالعه درباره ساختار و وظایف اداره کل، دریافت که دو خدمت: یکی نشر کتاب‌ها و دیگر رسیدگی به امور روابط فرهنگی و اعطای بورس به دانشجویان خارجی هیچ ارتباطی به یکدیگر ندارند و دو کار به کلی متفاوت است و بهتر آن است که هر یک به صورت مستقل اداره شود. بنابر این با پیشنهاد به ریاست دانشگاه اداره جدیدی به نام اداره روابط فرهنگی و بورس‌ها تشکیل شد و مقرر شد با ترکیب کتابخانه مرکزی و اداره کل انتشارات واحد جدیدی به وجود آید که این واحد جدید، اداره کل انتشارات و روابط کتابخانه‌ها نامگذاری شد و کتابخانه مرکزی هم جزئی از آن بود (افشار، ۱۳۵۴).

حدوداً در سال ۱۳۴۳ دایره توزیع و فروش در اداره کل انتشارات و روابط کتابخانه‌ها تشکیل شد و وظایفی را که قبلاً بر عهده دایره کتابخانه‌ها بود به عهده گرفت. در سال ۱۳۴۵، مرکز فروش کتاب‌های دانشگاهی در محوطه دانشگاه (ضلع غربی دانشکده حقوق) زیر نظر اداره کل تشکیل شد. در سال ۱۳۴۵ اولین کتابفروشی در خیابان انقلاب جنب سینما رویال تأسیس شد (بهرامی، ۱۳۶۶). مهم‌ترین تحولی که در ساختار سازمانی این اداره کل در زمان استاد افشار به وقوع پیوست سال ۱۳۴۶ بود که کتابخانه به مدیریت جداگانه‌ای تبدیل شد و ایرج افشار که تا آن موقع رئیس کل اداره انتشارات و روابط کتابخانه‌ها بود به سمت‌های مدیر کل انتشارات و رئیس کتابخانه منصوب گردید (کتابداری، دفتر دوم، ۱۳۴۷).

تا سال ۱۳۵۰ که استاد ایرج افشار عهده‌دار ریاست اداره کل بود، در اداره کل انتشارات و روابط کتابخانه‌ها، تغییرات عمده و سازنده‌ای نیز در امور انتشارات ایجاد شد که عبارت بودند از: ایجاد دوایری نظیر دایره نشر به منظور انجام کلیه امور چاپ کتاب‌های دانشگاهی، بستن قرارداد، صدور سند، حق‌التالیف و دادن سهمیه مسؤولان، دایره توزیع و فروش برای حفظ و نگهداری انتشارات و توزیع و فروش کتاب‌ها، دایره غلط‌گیری در جهت اصلاح غلط‌های چاپی در کتاب‌های دانشگاهی و دایره بایگانی به منظور نگهداری سوابق و پرونده‌ها و اسناد و مدارک اداره، از جمله تغییرات دیگر تهیه و تنظیم اساسنامه و آیین‌نامه جدید انجمن تألیف و ترجمه بود (راهنمای دانشگاه تهران، ۱۳۴۴).

مؤسسه انتشارات و چاپ

در سال ۱۳۴۸ فروش انتشارات دانشگاه به سازمان چاپ دانشگاه محول شد و از آن تاریخ به بعد اداره فروش به عنوان واحد مستقلی، اقدام به توزیع و فروش کتاب‌های انتشارات نموده است (بهرامی، ۱۳۶۶).

در اسفند ۱۳۴۸ اداره انتشارات و سازمان چاپ دانشگاه ادغام شد و به صورت «سازمان انتشارات و چاپ دانشگاه» درآمد (محبوبی اردکانی، ۱۳۵۰) و در سال ۱۳۴۹ به «مؤسسه انتشارات و چاپ» تغییر نام یافت.

بعد از دکتر افشار، دکتر ابراهیم کوهستانی از اواسط سال ۱۳۵۰ تا اوایل ۱۳۵۳، ریاست مؤسسه انتشارات و چاپ را به عهده گرفت.

بعد از دکتر کوهستانی، دکتر بهرام فروشی از اوایل سال ۱۳۵۳ تا ۱۳۵۷ رئیس مؤسسه انتشارات و چاپ بود. که مقررات و آیین‌نامه پذیرش و نشر کتاب در سال ۱۳۵۳ و سپس در سال ۱۳۵۴ مورد تجدیدنظر قرار گرفت (بهرامی، ۱۳۶۶). به نظر می‌رسد که بعد از دکتر افشار، تحول و تغییر مثبتی در انتشارات ایجاد نشده و فقط در حد گذراندن امور جاری، فعالیت‌های موسسه ادامه داشت.

مؤسسه انتشارات و چاپ بعد از انقلاب اسلامی

در فواصل سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۶ به ترتیب آقایان دکتر حسین عرفانی، دکتر داریوش فاتحی و دکتر فیروز حریرچی سمت ریاست مؤسسه انتشارات و چاپ را برعهده داشتند.

در آغاز دوره تصدی دکتر حریرچی در سال ۱۳۵۹ بعد از انقلاب اسلامی ایران و خصوصاً بعد از انقلاب فرهنگی، فعالیت‌های مؤسسه متوقف شد. علت این امر نیز آن بود که کلیه شوراهای انتشاراتی دانشگاهی منحل و رسماً تعطیل اعلام شد و قدرت قانونی شوراهای انتشاراتی دانشگاه‌ها به مرکز نشر دانشگاهی واگذار گردید (بهرامی، ۱۳۶۶).

در آن هنگام قرار بر آن شد که مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تنها کتاب‌هایی که رو به اتمام بود را چاپ کرده و از بستن قرارداد جدید خودداری کند و کتاب‌های آماده چاپ یا حتی در نیمه‌راه چاپ، برای تصمیم‌نهایی به مرکز نشر دانشگاهی ارسال گردد. در این مدت که مؤسسه کار و فعالیت آنچنانی نداشت. لغت‌نامه دهخدا را که نیاز به هیچ تصویب مجددی نداشت، در تیراژ ۴۰۰۰ نسخه چاپ کرد (بهرامی، ۱۳۶۶).

به این ترتیب برای مدتی کلیه وسایل و امکانات چاپخانه‌های دانشگاه‌ها در اختیار ستاد انقلاب فرهنگی و نشر دانشگاهی قرار گرفت (غنیمی فرد، ۱۳۶۶). بسیاری از کتاب‌های مرکز نشر دانشگاهی در چاپخانه مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران به چاپ رسید، ولی با آرم مرکز نشر دانشگاهی منتشر می‌شد. پس از بازگشایی مجدد دانشگاه‌ها، مؤسسات انتشاراتی شروع به کار کردند. مؤسسه انتشارات و چاپ نیز پس از تشکیل شورای موقت، البته با اجازه و ابلاغ مدیریت وقت، کار و فعالیت خود را مجدداً از سر گرفت و آیین‌نامه جدیدی نیز در سال ۱۳۶۳ به منظور تعیین خط‌مشی منطبق بر موازین اسلامی تنظیم شد. در شهریور ۱۳۶۷ مقررات و آیین‌نامه جدید پذیرش و نشر در ۳۴ ماده به تصویب شورای هماهنگی انتشارات دانشگاه رسید و با تصویب شورای دانشگاه در آذر ماه ۱۳۶۹ مورد بررسی و اصلاح مجدد قرار گرفت که از آن زمان جایگزین کلیه مقررات قبلی مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران شد. در این آیین‌نامه تعداد اعضای شورای انتشارات به بیست و دو نفر افزایش و تعداد کمیته‌های تخصصی به چهار کمیته به شرح زیر کاهش یافت:

- ۱- کمیته تخصصی گروه پزشکی و دامپزشکی
- ۲- کمیته تخصصی گروه فنی و مهندسی و معماری و علوم پایه
- ۳- کمیته تخصصی گروه کشاورزی و منابع طبیعی
- ۴- کمیته تخصصی گروه ادبیات و علوم انسانی (مقررات و آیین‌نامه پذیرش و نشر کتاب، ۱۳۶۹).

از سال ۱۳۶۶ تا سال ۱۳۹۰ مدیران مؤسسه عبارت بودند از: آقایان دکتر شکرچی زاده، دکتر راستگو، دکتر راد، دکتر طالب زاده، دکتر کریمی مطهر، دکتر سرشتی و دکتر اله دادی.

روسای انتشارات از آغاز تا کنون

دکتر پرویز خانلری	۱۳۲۴- ۱۳۳۳	دکتر ذبیح اله صفا	۱۳۳۳- ۱۳۳۹	دکتر حسین مینوچهر	۱۳۳۹- ۱۳۴۲
دکتر حافظ فرمانفرمایان	۱۳۴۳- ۱۳۴۲	استاد ایرج افشار	۱۳۵۰- ۱۳۴۳	دکتر ابراهیم کوهستانی	۱۳۵۰- ۱۳۵۰
دکتر بهرام فروشی	۱۳۵۷- ۱۳۵۳	دکتر حسین عرفانی	۱۳۵۷- ۱۳۵۷	دکتر داریوش فاتحی	۱۳۵۹- ۱۳۵۷
دکتر فیروز حریرچی	۱۳۶۶- ۱۳۵۹	دکتر محمد شکرچی زاده	۱۳۷۰- ۱۳۶۶	دکتر عباس راستگو	۱۳۷۷- ۱۳۷۰
دکتر محمد علی راد	۱۳۷۷- زاده	دکتر محمد شکرچی زاده	۱۳۸۵- ۱۳۷۷	دکتر حمید طالب زاده	۱۳۸۸- ۱۳۸۵
دکتر جان الله کریمی	۱۳۸۹- ۱۳۸۸	دکتر حسن سرشتی	۱۳۹۰- ۱۳۸۹	دکتر ایرج الله دادی	تاکنون - ۱۳۹۰

در سال ۱۳۸۲ در زمان ریاست دکتر شکرچی زاده با واگذاری ساختمان انتشارات به پارک علم و فناوری و با تصویب هیئت رئیسه دانشگاه مقرر شد ساختمانی به مساحت ۳۶۴۰ متر مربع در پنج طبقه در قسمت جنوب شرقی زمین انتشارات احداث شود. عملیات ساخت در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۲۰ شروع شد و در تاریخ ۱۳۸۳/۹/۵ پایان یافت که در بهمن ماه همان سال به طور رسمی افتتاح گردید.

آخرین تحولاتی که در سال ۱۳۸۹ در دانشگاه تهران به وقوع پیوسته، تغییرات ساختاری و راهبردی بود که به موازات آن با تصویب هیئت رئیسه دانشگاه، ساختار و نام مؤسسه انتشارات نیز تغییر کرد و از ادغام واحد «اداره کل تامین تجهیزات و منابع علمی» و «مؤسسه انتشارات و چاپ» واحد جدیدی به نام «اداره کل خدمات پژوهشی و انتشارات» ایجاد شد.

از جمله فعالیت‌های سال ۱۳۹۰ می‌توان به تدوین آیین‌نامه انتشارات بین‌المللی، ایجاد واحد ترجمه و ویرایش مقالات، ایجاد واحد یکسان‌سازی نشریات بین‌المللی و بازنگری در چابک‌سازی فعالیت‌های انتشارات اشاره کرد.

اهداف جدید انتشارات

در اساسنامه مصوب ۱۳۸۷ اهداف انتشارات در ماده یک به شرح ذیل بیان شده است:

- ۱- گسترش فرهنگ ایرانی، اسلامی و ارتقای سطح علمی و فرهنگی دانشگاه و جامعه از طریق نشر آثار علمی، دینی، فرهنگی و هنری
- ۲- اعتلای سطح کیفی و کمی انتشارات دانشگاه تهران متناسب با پیشرفت‌های علمی و پژوهشی روز جهان
- ۳- همکاری و همیاری با مراکز علمی داخل و خارج از کشور به منظور گسترش علوم از طریق انتشار کتاب‌های علمی در تمام زمینه‌ها
- ۴- انتشار آثار ماندگار فرهنگی ایران و کتب مرجع با رعایت شئونات دانشگاه تهران به عنوان نماد آموزش عالی کشور.

نشان (آرم) انتشارات

تا قبل از سال ۱۳۲۷، علامت یا نشان مشخص و مستقلی برای انتشارات دانشگاه وجود نداشت، از سال ۱۳۲۷ تا سال ۱۳۴۳ آرم گرد فیروزه‌ای طراحی استاد محسن مقدم به عنوان آرم انتشارات در نظر گرفته شده که برای ۹۶۱ عنوان از سلسله انتشارات دانشگاه تهران به کار رفت. از اسفند ۱۳۴۳ در زمان ریاست دکتر صالح، از شماره ۹۶۲ تا ۱۲۷۱/۱ آرم جدید «میاسای ز آموختن یک زمان» بر روی کتاب‌ها چاپ شد و از این نشان تا آخر اسفند ۱۳۴۸ به کار گرفته شد.

از سال ۱۳۴۹ به بعد از شماره ۱۲۷۲ سلسله انتشارات دانشگاه مجدداً اولین نشان رسمی دانشگاه تهران به کار برده شد (بهرامی، ۱۳۶۶)، از ابتدای سال ۱۳۹۰

با اصلاح آرم «میاسای ز آموختن یک زمان» این نشان به عنوان نشان انتشارات دانشگاه تهران استفاده می‌شود.

محل چاپخانه

بعد از شهریور ۱۳۲۰ چاپخانه‌ای برای وزارت کشاورزی خریداری شد. این چاپخانه در سال ۱۳۲۵ به دانشگاه تهران واگذار گردید (محبوبی اردکانی، ۱۳۵۰). این واگذاری به موجب تصویب‌نامه هیئت وزیران صورت گرفت و چاپخانه دانشگاه تهران، تحت اداره دانشگاه شروع به کار کرد (راهنمای دانشگاه تهران ۱۳۳۳).

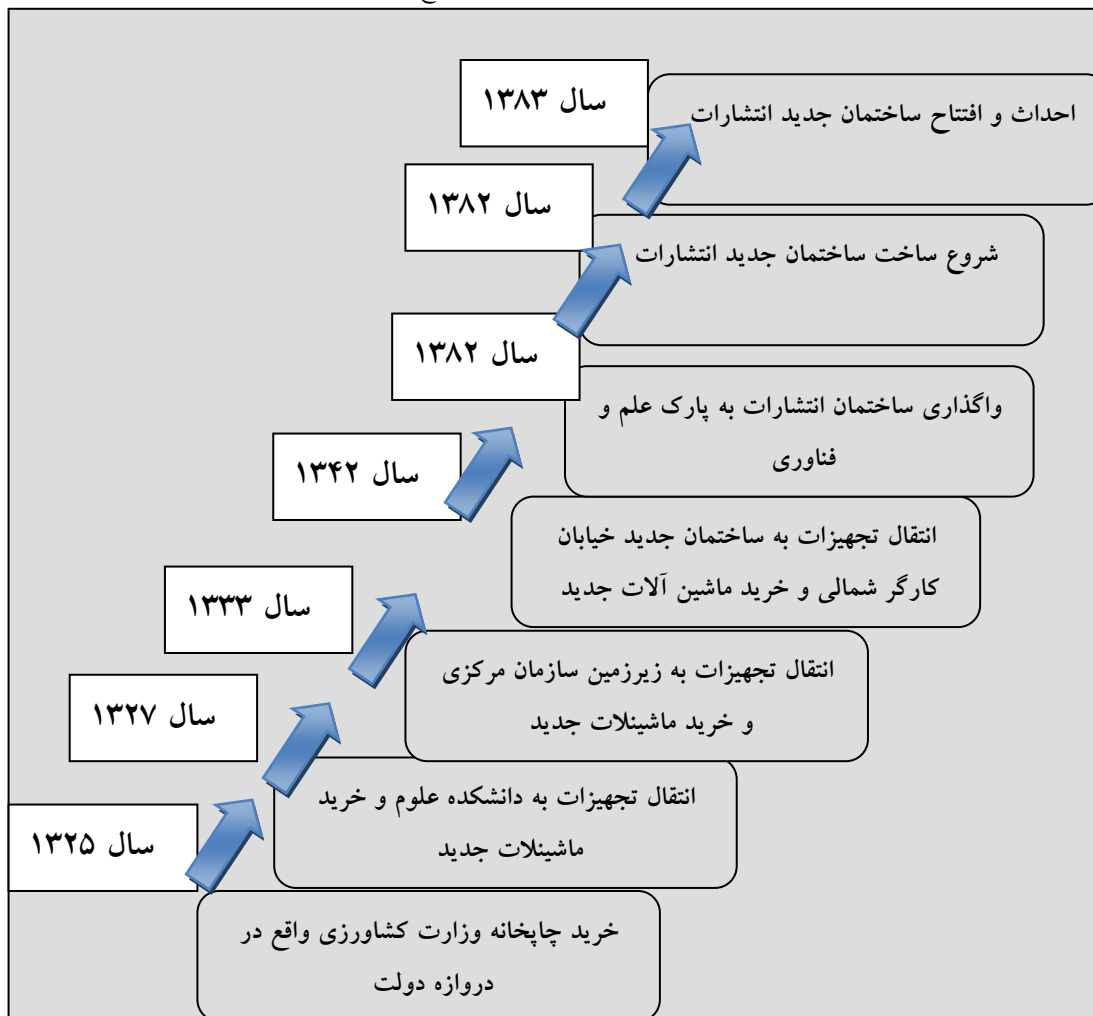
محل چاپخانه در آغاز، دو باب مغازه واقع در دروازه دولت روبه‌روی خیابان سعدی بود، از زمانی که وزارت کشاورزی چاپخانه مذکور را به دانشگاه تهران واگذار کرد، ماشین‌آلات و تجهیزات به زیرزمین ساختمان دانشکده علوم منتقل شد که در آنجا به اسم چاپخانه دانشگاه کار می‌کرد. حدود سال ۱۳۳۳ ماشین‌آلات چاپ از زیرزمین دانشکده علوم به زیرزمین سازمان مرکزی منتقل شد.

کار احداث ساختمان جدید انتشارات و چاپ در سال ۱۳۳۹ در خیابان شانزدهم کارگر شمالی آغاز شد و در سال ۱۳۴۲ به پایان رسید و ماشین‌آلات چاپ مستقر در زیرزمین سازمان مرکزی تا سال ۱۳۴۳، زمان افتتاح رسمی به ساختمان جدید منتقل گردید.

در سال ۱۳۸۲ با واگذاری ساختمان انتشارات به پارک علم و فناوری، مقرر

شد ساختمانی در محوطه انتشارات به مساحت ۳۶۴۰ متر مربع در پنج طبقه احداث شود. که کار ساخت آن در تاریخ ۱۳۸۲/۸/۲۰ شروع شد و در تاریخ ۱۳۸۳/۹/۵ پایان یافت، در نمودار زیر جریان تغییر و تحول محل انتشارات به اختصار بیان شده است

منابع

- صورت جلسات شورای دانشگاه، صص ۷۱ و ۵۸۴.
- مقررات دانشگاه، ص ۱۷۲.
- راهنمای دانشگاه تهران، شرکت سهامی چاپ، جلد اول، ۱۳۱۸-۱۳۱۷
- راهنمای دانشگاه تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۱۸ ص ۱۲
- بهرامی، هما، تاریخچه و فعالیت‌های موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۶۶، صص ۱۱۴-۱۱۳، ۲۰، ۲۳
- راهنمای دانشجویان دانشگاه تهران، دایره انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۲۰
- راهنمای دانشگاه تهران، دانشگاه تهران ۱۳۲۶ ص ۱۵
- راهنمای دانشگاه تهران، دانشگاه تهران ۱۳۲۸ ص ۱۴
- راهنمای دانشگاه تهران، دانشگاه تهران ۱۳۳۳ صص ۱۰-۹، ۱۴۷
- افشار، ایرج، نشری، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، کتابداری، دفتر پنجم، سال ۱۳۵۴
- سالنامه دانشگاه تهران سال تحصیلی ۱۳۳۵-۱۳۳۴، دانشگاه تهران، ۱۳۳۵، صص ۱۸، ۲۹
- کتابداری، دفتر دوم، سال ۱۳۴۷، ص ۱۸۸
- راهنمای دانشگاه تهران ۱۳۴۵-۱۳۴۴، دانشگاه تهران ۱۳۴۴، ص ۴۱
- محبوبی اردکانی، حسین، تاریخ تحول دانشگاه تهران و مؤسسات مالی آموزشی ایران، تهران: سازمان انتشارات و چاپ، ۱۳۵۰، ص ۹۳
- غنیمی فرد، الهه، بررسی فعالیت‌های مرکز نشر دانشگاهی، پایان‌نامه فوق‌لیسانس کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۱۳۶۶، ص ۱۲
- مقررات و آیین نامه پذیرش و نشر کتاب، دانشگاه تهران، سال ۱۳۶۹